

TNC-Aktuellt:

NR 2 · ÅRGÅNG 26 · INFORMATION FRÅN TEKNISKA NOMENKLATURCENTRALEN · ISSN 039-8438

TNCs årsmöte 25 april 1985	s. 2
Teknik och språk i informationssamhället	s. 2
Second Infoterm Symposium	s. 6
Engelskspråkig handbok om terminologiarbete	s. 7
Svensk standard om terminologiarbete	s. 8
Hur lång tid tar det att göra en termpost?	s. 9
Notiser	s. 10
Termfrågor i urval	s. 10

TNCs årsmöte 25 april 1985

Öppet hus

TNC-dagen inleddes i år med öppet hus i TNCs lokaler på Stora Nygatan 45. Ett tjugotal personer kom och TNCs personal demonstrerade hjälpmedel och orienterade om några centrala arbetsuppgifter. En särskild broschyr, "Rätt ord betyder så mycket - TNC reder ut begreppen", hade ställts samman. Den hade följande innehåll:

Arbetsgången i ett terminologiprojekt

Kostnad i tid per termpost

Termtjänsten

Excerperingen - nya termer och andras definitioner

Biblioteket

Om kostnaden i tid per termpost berättar vi lite mer för TNC-Aktuellts läsare på s. 9.

De besökande var nyfikna och intresserade och vi hoppas att vi kunde ge dem en liten uppfattning om vad en arbetsdag på TNC kan innehålla. TNC planerar att hålla öppet hus i höst igen till vilket medlemmar och andra intresserade inbjöds.

Representantförsamlingens årsmöte

Årsmötet hölls i Stadsmissionens Riddarsal vid Stortorget i Gamla Stan. Omkring fyrtio personer var närvarande vid mötet, som leddes av ordföranden professor Erik Ingelstam.

Under punkten "årsredovisning 1984" berättade handläggarna vid TNC kort om dagsläget för pågående projekt. Lars Algotsson berättade dessutom om de viktigaste slutförda projekten under året.

Valberedningen representerades av Rolf af Klintberg som meddelade att den ville föreslå civilingenjör Göran Cannberg, FMV, till ny ledamot i styrelsen efter Staffan Ulvönäs, STU, som utträtt. Församlingen beslöt enligt valberedningens förslag.

Till årsmötet hade inlämnats en motion av Lennart Palm, STU, om inrättandet av ett TNCs programråd. Programrådet skulle ha till uppgift att biträda styrelsen och kansliet i utarbetandet av programbudgetar och verksamhetsplaner och därigenom ha rollen av beredningsorgan för representantförsamlingen i dessa frågor. Bl.a. skulle programrådet kunna göra avvägningar mellan olika projekt mot bakgrund av existerande ekonomiska ramar.

Församlingen diskuterade förslaget. Lennart Holm berättade för de närvarande att Industridepartementet på TNCs begäran just nu utreder TNCs framtida finansiering som kan komma att föras över från de tre forskningsråden STU, BFR och DFI till departementet. I avvaktan på utredningens resultat beslöt församlingen att uppskjuta frågan om ett programråd till nästa årsmöte, då de ekonomiska förutsättningarna klarnat.

Lennart Holm meddelade att Lars Algotsson skulle sluta vid TNC den sista april och tackade för det arbete han

utfört. Styrelsen avsåg att inte utlysa föreståndartjänsten förrän Industridepartementets utredning är klar. Kjell Westerberg har utsetts till tillförordnad föreståndare.

Ordföranden avslutade mötet och de närvarande inbjöds att delta i det efterföljande seminariet där Sture Allén talade om "Teknik och språk i informationssamhället".

Teknik och språk i informationssamhället

(Det som här följer är utdrag ur en uppsats publicerad av Nordisk språksekretariat, "Nordisk språksekretariats rapporter 5: Språk og samfunn i Norden etter 1945".

Alléns föredrag handlade om samma ämne men hade en delvis annan uppläggning och utformning.)

"Långa köer vindlade utanför Grand Palais i Paris under några dagar i slutet av mars. Orsaken till den stora folksamlingen var boken, denna seglivade anakronism i en elektronisk och digital värld." Om boken som anakronism skrev Carl Rudbeck i en artikel i Svenska Dagbladet (1984).

"Vem har lagt detta *papper* på mitt skrivbord?" frågar sig en person på en teckning i Nordiska Datanytt (8:15). Skrivbordet består helt och hållet av textskärmar och tangenter. I samma riktning går titeln på Anthony Smiths bok från 1980: Goodbye Gutenberg.

Tanken att vi är på väg in i ett papperslöst samhälle återkommer ofta. Skulle den förverkligas, vore det naturligtvis en faktor av stor betydelse för språket. Det är frågor av detta mera övergripande slag som skall stå i förgrunden här.

Att språket inte förblir opåverkat av teknisk utveckling över huvud taget är uppenbart. Varje förändring i samhället reflekteras i själva verket i språket. Låt oss som exempel tänka på hantverksskulturen under medeltiden, industrialiseringen på 1800-talet och filmen på 1900-talet. Det intressanta blir alltså inte om utvecklingen påverkar språket utan *hur*.

För att vi skall känna vittringen av skeendet ger jag här några exempel hämtade ur Svenska språknämndens samling av nyord från efterkrigstiden.

analogdator, astronaut, atomubåt, bankomat, bildskärm, borrhög, bromsservo, bärraket, charter, chips, container, diabild, dialys, digitaldator, elektronikkomponent, ergonomi, fjärranalys, flygsimulator, fotosättning, flerkanalstereo, färdskrivare, gaffeltruck, genbank, glasfiber, gyrostabilisator, halogenljus, halvledarteknik

Samhälle

Det samhälle som hyser språket kallas numera gärna informationssamhället. Det är detta som Alvin Toffler har betecknat som den tredje vägen. Föregångarna var förstas industrisamhället och jordbrukssamhället, i omvänd kronologisk ordning.

Vi är idag i ett läge där vi kan värdera ett antal framtidsstudier rörande detta samhälle, eftersom vi sitter med facit i handen. Det visar sig att man i studier från 1960-talet har varit alltför optimistisk beträffande utvecklingen. Man förutsade att vi skulle ha helt automatiserade bibliotek i mitten av 1970-talet och automatisk språk-översättning med felfri grammatik i slutet av 1970-talet. Då skulle vi också kunna konversera med datamaskiner på talad engelska, och boken skulle ha ersatts av magnetband.

Det skall inte förnekas att det finns en vetenskapligt grundad futurologi. Man får emellertid tolka resultaten av den nämnda sortens studier med stor försiktighet. Det är mycket ovisst om vissa av de prestanda som förespeglats någonsin kommer att bli verklighet. Farten in i informationssamhället är hög som den är.

I en kommentar till vad som förestår skriver John Naisbitt i sin bok *Megatrends*: "To be really successful, you will have to be trilingual: fluent in English, Spanish, and computer." Ståndpunkten är inte orimlig, och den har uppenbar relevans för dagens ämne.

Till dem som har insett detta hör våra japanska kolleger. Deras stora satsning på projektet Fifth Generation Computer Systems innefattar utveckling av maskiner och program som lämpar sig för kunskapshandling, slutsatsdragning m.m. Till detta kommer arbete på utformningen av kontaktytan (interfacet) mellan användarna och systemet. Här tänker man sig i stor utsträckning nyttja naturligt språk. Det är också intressant från vår synpunkt att de tre viktigaste tillämpningarna anges vara frågebesvarande system, översättning och taligenkänning. Till detta kan läggas, att satsningar i samma storleksordning också görs i USA och att man likaså har startat stora projekt inom den europeiska gemenskapen.

Information

På databehandlingens område var man i början mest inriktad på maskinvaran. Efterhand gled intresset över mot programvaran. Nu kan man säga att informationen som sådan står i centrum. Detta avspeglas också i användningen av ordet självt, som på sitt sätt exemplifierar teknikens inflytande på språket.

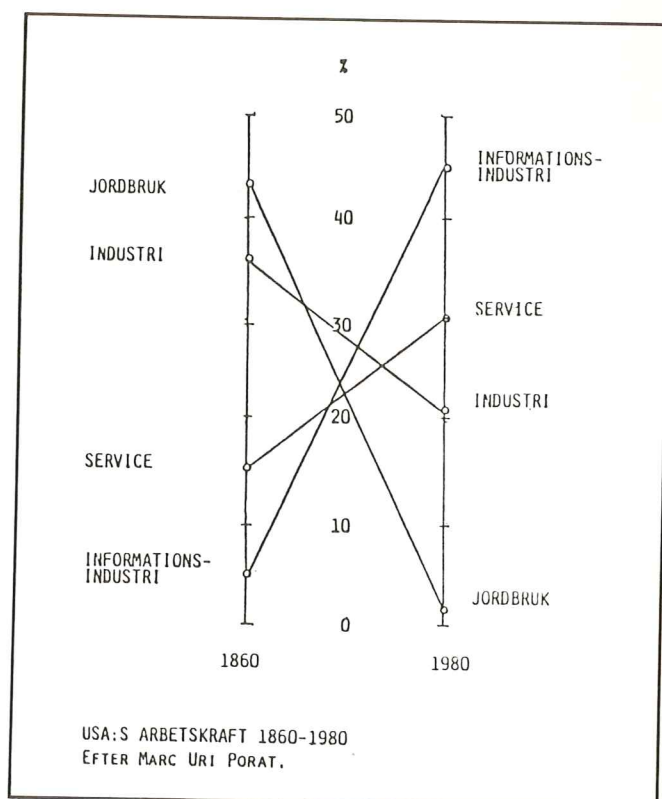
Efter att ha levat ett någorlunda stillsamt liv fram till andra världskriget har *information* under efterkrigstiden svingat sig upp till sådana höjder, att den nu får ge namn inte bara åt samhället utan också åt tidsåldern: *informationssamhället*, *informationsåldern*.

I botten ligger en betydelse som kan anges som 'en viss mängd fakta eller föreställningar' såsom i *informations-sökning*. Denna mängd tenderar att sätta sig i rörelse, och man finner mycket riktigt att *information* ofta används för att beteckna en process: 'överföring av en viss mängd fakta eller föreställningar' (t.ex. i *informationsverksamhet*). Till dessa mentala aspekter kommer de icke-mentala, som gäller signaler och koder såsom i *informationsteori* och *genetisk information*. Redan detta ger alltså en rätt brokig bild.

Än mer vidgas perspektivet när vi betraktar ord som *informationsindustri*. Under denna beteckning räknar man in producenter av datamaskiner, skrivmaskiner, tryckpressar, TV-apparater osv., producenter av förlagsartiklar, annonser, radioprogram osv., hela utbildnings-

systemet, all forskning och utveckling samt en stor del av den offentliga förvaltningen.

Med denna (alltför?) vida syn på informationen får man en ny bild av arbetslivet. I figuren nedan visas USAs arbetskrafts fördelning på fyra kategorier år 1860 respektive år 1980 (efter Marc Uri Porat). Under loppet av de 120 åren har sålunda jordbruk och informationsindustri bytt plats som procentuellt största respektive minsta kategori. Informationsindustrin tar nu hand om ungefär hälften av arbetskraften. Detta innebär under alla omständigheter att det naturliga språket alltmer kommer i centrum.

Medier

Nya medier knutna till denna utveckling sköljer över oss. Medan *text-TV* utgör en form av envägskommunikation (med vissa valmöjligheter inom en meny), erbjuder *teledata* tvåvägskommunikation med bland annat sökning i databaser. *Teledata* är den svenska term som svarar mot den internationella *videotex*. *Datavision* är Televerkets teledatasystem.

Till det spridda kommunikationssystemet *telex* har nu lagts det elektroniska *teletex*. Detta är mycket snabbare och innehåller dessutom möjligheter till ordbehandling. Med hjälp av systemet *telex* kan man också överföra bilder. Låt oss i detta sammanhang notera att bildens roll i flera av våra medier är mycket framträdande. Detta saknar självfallet inte heller betydelse för språket och dess bruk. Fenomenet skulle förtjäna sin egen behandling.

Datanät byggs upp i rask takt. *Datex* är Televerkets allmänna elektroniska datanät. *SUNET* är Sveriges universitets datanät. Genom nät som dessa kan man komma vidare ut på den internationella arenan. Det finns också lokala nät, som knyter samman exempelvis installationer vid ett universitet.

Elektronisk post och datamaskinella konferenssystem hör till det som möjliggörs. Här uppkommer samtidigt problem beträffande kommunikation utan den personliga närkontaktens hela register. Vad av speciellt de elektroniska "brev" som skall bevaras för dokumentation och framtida forskning är också en påträngande fråga.

Ett ord som nu dyker upp som beteckning för sammanfattningen av teleteknik, datateknik och mikrominiaturisering är *telematik*. Det används t.ex. av Televerket. Ordet möter vi också utomlands med anpassade stavningsvarianter.

Språk och maskin

Ordbehandlingssystem underlättar kontorsarbete och författande i allmänhet. Man kan arbeta med sin text på ett mycket effektivt sätt och snabbt få den utskrivet. I vissa tillämpningar kan man också utnyttja textmallar, som hämtas ur apparatens minne. Detta kan vara på gott och ont. Samtidigt som det gör det möjligt att höja standarden hos vissa typer av dokument, kan det eventuellt verka i monotoniserande riktning.

Stundom pekar man på de hittillsvarande systemens svagheter i fråga om orddelning eller avstavning. "En vanlig skolklocka kan höras skolk-locka", skriver Kajenn i en dagsvers med titeln Ordfog (Svenska Dagbladet 25 mars 1984). I och för sig fäster man enligt min mening alltför stor vikt vid denna fråga, i synnerhet i jämförelse med de strödda kommentarer som ägnas åt texternas faktiska innehåll. Uppenbart är emellertid att rutinerna kan förbättras, även i betraktande av att de sista tiondels procenten ställer mycket stora krav på språklig analys.

Intresset för maskinell översättning har ökat igen efter att ha varit mycket svagt i tjugo år. Det har emellertid skett med andra förtecken än tidigare. Visserligen arbetas det på vissa håll med automatisk översättning av bestämda texttyper, men huvudvikten ligger nu på att utveckla arbetsstationer för mänskliga översättare. De blir ett slags översättningslaboratorier som tillhandahåller textbehandlingssystem, ordbanker, dokument sökningssystem m.m. Effektiviteten och den terminologiska konsekvensen har visat sig må väl av detta.

I fråga om taligenkänning är det lång väg kvar. Vad man kan göra idag är att klara korta ordsträngar, företrädesvis med paus mellan orden, inom ramen för en mycket begränsad vokabulär och med kalibrering på vissa bestämda personer. Det finns tillämpningar även av sådana rudimentära system, t.ex. i branscher där räkneorden spelar en viktig roll. Ett genombrott på området bedömer jag inte som närliggande. Det är inte bara fråga om att utveckla teknik. Den avgörande svårigheten är språkets ytterligt komplexa natur, speglade människans egen komplexitet.

Ordböcker på chips

Av växande betydelse från språklig synpunkt är det faktum att man kan ha lexikaliska verk i maskinläsbar form. Redan nu är vissa enklare ordlistor och parlörer tillgängliga i apparater liknande fickräknare. På ganska kort sikt kan vi räkna med att ordinära ordböcker kommer att finnas på chips för användning under lite annorlunda förutsättningar än hittills.

Man kan också ha en terminal eller persondator hemma. Den kan vara knuten till en språkbank, i vars stora lexikaliska, textuella och grammatiska material man kan söka svar på sina frågor. Terminalen ger också tillgång till ordbehandlingssystem, den kan användas för pedagogiska språkspel av olika slag osv. Det är härutöver möjligt att dra in talet i bilden. När ett ord eller uttryck anropas, kan man få höra det uttalas med hjälp av analog eller digital teknik. Detta har naturligtvis också pedagogiska tillämpningar.

Hjälpmiddel av detta slag, som kompletterar bokvärlden i vanlig mening, ger också vissa andra möjligheter av betydelse från språklig synpunkt. Den motsägelser som ligger i att man måste veta hur ett ord stavas för att kunna slå upp det i syfte att ta reda på hur det stavas kan lösas upp. Om programsystemet inte finner det önskade (felstavade) ordet, kan det t.ex. erbjuda uttalsmässigt närliggande alternativ (*kassett* för ett försöksvis inkodat *kasett* osv.). Man kan också räkna med snabbt resultat, eftersom den tid det tar att bläddra sig fram genom en bok försvinner.

När vi nu är inne på ordförrådet och dess hantering, kan vi också anteckna den roll som tekniken och inte minst datatekniken spelar som förmedlare av lånord, främst från engelskan. Det är inte bara själva ordbeståndet som berörs utan också ordbildningen och böjningen. För språkvården, den allmänspråkliga och den fackspråkliga, gäller det att båda upp svenskans rika resurser inklusive dess internationella stammar och suffix för att konsolidera språket.

Papper och elektronik

Under gång har jag gjort en rad kommentarer om språket och dess villkor i informationsområdet. Låt mig runda av genom att först knyta an till boken igen. En ökad användning av elektronik tror jag inte kommer att leda till ett papperslöst samhälle, så långt jag nu kan se. Boken är beprövad som medium för långsiktig lagring av information. Den är lätt att ha med sig och praktisk att göra markeringar och noteringar i. Den är oberoende av elnät och batteri. Och den kan inte minst vara estetiskt tilltalande. Vi kommer att få användning för både papper och elektronik.

Vad språket och språkbrukarna beträffar finns det som sagt vissa riskmoment vid sidan om de positiva dragen. Under förutsättning av fortsatt vakthållning tror jag emellertid inte att undergångsstämningar är motiverade. Enligt min syn på saken låter sig inte människan heller hanteras hur som helst.

God vakthållning återigen kräver att språkvårdens företrädare själva arbetar med de nya medierna. Det är enda sättet att skaffa sig den inblick som behövs för att kunna göra de strategiskt riktiga insatserna.

Skolans roll

Låt mig här främst peka på en sak: lärare och elever måste bli medvetna om att svenska inte är det enda svenskämnet utan att det delvis gäller alla ämnen. Skolan måste utnyttja alla möjligheter att låta eleverna tala och skriva, lyssna och läsa. De behöver arbeta med språket.

Alla kan inte bli diktare – men kanske diktläsare. Låt mig få sluta med en dikt om språket av Werner Aspenström (ur *Lyrikvännen* 1983:3), en av de stora språkbrukarna.

Variation över ordet näpst

Tillrättavisning. Inte förkastelse.

Viss åthutning. Ogillande. Upptuktelse.

Inte grovskäll och möbler i kras.

Inte "försvinn ur vår åsyn!"

Minnesbeta.

(Men knivskuren björk kan förblöda!)

En första varning.

Småförseelser, synålar,

i tid beivrade, annars silverskålar.

Inte samurajernas bortfejande

av alltings orsak, huvudet.

Bestraffning med högst två fingrar,

aldrig med handflatan.

(Men den lätt avbasade, den överkänslige,

kan störta till marken som en klubbad oxe!)

Näpser Gud vågor?

Skriftens ord.

Näpser stränderna floden?

Ett tveksamt ordval.

De håller vakt.

Kan regn och frost näpsa bergen?

Ja.

Kan barnets blick näpsa den vuxnes dödslängtan?

Ja.

Barnets joller näpser ordsrikaren.

Diskussion

Allén fick frågan om hur han såg på massmediernas påverkan på språket och svarade att det språk som används i tidningar och i radio och tv har alltför stor genomslagskraft. Strävan efter ömsesidig förståelse bör vara utgångspunkt i den språkliga kommunikationen. Alltför ofta kan man emellertid iaktta att personer som brukar uppmärksammas i medierna använder språket som informationshinder. Särskilt i politiska kretsar anses det vara legitimt att glida undan, ge oklara svar, tala om någonting annat. Detta är förödande ur språkanvändningens synpunkt.

Lennart Holm hänvisade till exemplen på nyord som Allén givit i sitt anförande och menade att de flesta var tekniska termer. Är det så att tekniken bidrar med de flesta nyorden i språket?

Allén svarade att urvalet av nya ord var vinklat inför denna församling. Nya ord kommer in också på andra områden. Även abstrakta begrepp nybildas. Däremot kommer knappast strukturord in i språket i dag.

Alvar Ellegård menade att man bör vara försiktig som språkvårdare och undvika att skapa rädsla eller uppmuntra stelbenthet. Det är t.ex. inte fel att säga "han är större än mig".

Anders Basilier tyckte att information har blivit ett alltför populärt ord. Ordet propaganda däremot har mer eller mindre bannlysts efter andra världskriget. Allén instämde; information var inte särskilt vanligt före 1950. Idag utnyttjas ordet information i många sammanhang. Vissa fysiker använder det också för att bygga upp en naturvetenskaplig världsbild.

Flera åhörare ville veta hur språkvårdens företrädare ser på det engelska inflytandet i språket. Accepterar vi inte alltför mycket lånord och finns det inte en risk för att vi alla talar engelska om 100 år, särskilt som alla program-språk är på engelska?

Allén svarade att vi måste acceptera ett visst inflytande. Vi kan inte bara använda arvorden. Sedan gammalt finns ju främmande morfem i svenskan. Men nykomlingarna måste anpassas till svenskans språkliga system.

På frågan om vi inte alla talar engelska om 100 år svarade Allén ett bestämt nej. Det finns flera skäl till det men ett viktigt är att vi som fackmän talar vårt fackspråk endast i den fackliga miljön, medan vårt vardagsspråk inte påverkas i någon nämnvärd omfattning. Dessutom börjar man inom datatekniken mer och mer använda symboler som kommandon.

Men visst är det viktigt att språkmän och datatekniker samarbetar i det framtida informationssamhället. Data-lingvistiklinjen vid Göteborgs universitet har inrättats för detta ändamål.

Second Infoterm Symposium

Det andra symposiet om internationellt terminologiskt samarbete arrangerades av Infoterm i Wien i mitten av april 1985. Det första symposiet hölls 1975.

Syftet med symposiet sades enligt programmet vara att belysa de sakkunnigas roll i terminologiarbetet.

Deltagarlistan upptog 215 namn från hela världen. TNC representerades av Anna-Lena Bucher.

Symposiet varade i tre dagar och var uppdelat i sex sessioner och upptog lika många teman.

Den första dagen avtackades Infoterms chef Helmut Felber med anledning av sin förestående pensionering. Felber har i nära 20 år engagerat sig i terminologiskt arbete, sedan 1971 som chef för det då nygrundade Infoterm.

Grundläggande aspekter på hjälpmedel för terminologiskt samarbete var temat för den första sessionen. Företrädare för internationella fackorgan som ISO, IEC, IAW och IUPAC redogjorde för det terminologiarbete som där utförs. Bl.a. gav Helmut Felber en aktuell lägesrapport för arbetet i ISO/TC 37 – den internationella standardiseringsorganisationens arbete med terminologi.

Under rubriken **Samarbete inom energiterminologi – praktiska synpunkter och tillämpningar** presenterades en rad terminologiarbeten inom områdena el, gas, kärnenergi och miljöskydd. I flera av inläggen framhövs att eftersom den tekniska utvecklingen går snabbt framåt så utökas och utvecklas också terminologin. Nya termer kommer till och osäkerhet om gamla termers innebörd uppstår. Detta i kombination med ett utbrett internationellt handelsutbyte uppenbarar brådskande behov av organiserat terminologiskt arbete, både på nationellt och internationellt plan. Inte sällan visar det sig att det är ekonomiska misstag som framkallat den terminologiska medvetenheten.

Terminologi som en förutsättning för kunskapsöverföring – terminologiskt samarbete för att underlätta sådan växelverkan var temat för den andra dagens förmiddag. Vi fick rapporter från Kina, Venezuela, Nigeria och Tanzania om terminologiutbildningen som bedrivs där. Barbara Moser-Mercer från Monterey Institute of International Studies i Californien beskrev uppbyggnaden av institutets terminologiundervisning. Tolkar, översättare, terminologer lär sig att använda datorn som ett självklart hjälpmedel i terminologi- och översättningsarbete. Monterey Institute ligger nära Silicon Valley, och man försöker påverka och intressera dataföretag för speciella problem, särskilt vad gäller utformning av programvara, i samband med modernt, dvs. datorbaserat, terminologiarbete.

Datorhjälpmedel i internationellt terminologisamarbete – Datorstött terminologiarbete innehöll presentationer av flera termbankar, bl.a. den danska DANTERM, de flesta med uppgift att betjäna översättare. Persondatorernas intåg på kontoren berördes naturligtvis i det här sammanhanget. André Clas från Montreals universitet beskrev BATEM – en prototyp av ett databankssystem som kan användas på en persondator.

I den avslutande sessionen **Terminologiarbetets grundvalar - terminologivetenskap och besläktade områden som bidrar till terminologiskt samarbete** talade bl.a. professor Ludomir Drozd från Prag om olika terminologiska skolor. Hur skall de klassificeras? undrade Drozd. Enligt de discipliner som behöver terminologi, t.ex. standardisering, fackspråksforskning, översättning, informationsvetenskap? Eller enligt dess grunder i lingvistik, språksociologi, textlingvistik m.m.? Eller skall man klassificera i förhållande till släktskapen med logisk semantik?

En sammanställning av samtliga föredrag från symposiet har utlovats.

First TermNet Assembly

Torsdagen den 18 april samlades alla TermNet-deltagare, drygt 70 st, i ett första möte. Upprättandet av ett internationellt terminologiskt nät – TermNet – skedde som en följd av det första Infoterm-symposiet 1975. Infoterm har under de första 10 åren hållit i trådarna, dvs. publicerat och spridit internationella bibliografier, publicerat tidskriften TermNet News som rapporterat om pågående terminologiska aktiviteter över hela världen, hållit kurser i terminologi m.m.

En redovisning av nuläget skulle ge bakgrunden till en diskussion om det framtida samarbetet inom TermNet. Hur skall det organiseras? Skall en president utses eller ett kansli inrättas? Vilken roll skall Infoterm ha? Hur skall TermNet finansieras?

Frågorna blev emellertid hängande i luften därför att så mycket annat fortfarande var oklart och okänt för många TermNet-deltagare. Kunskapen om Infoterms arbete varierade t.ex. avsevärt bland deltagarna.

U-ländernas representation i Infoterm diskuterades. Synpunkter och idéer framfördes om Infoterms spridning av information. Några menade att många dokument är massiva och svåröversiktliga.

En hel del tips och förslag om hur TermNet-aktiviteter skulle kunna finansieras framfördes. Några var också villiga att ta på sig kostnader för tryckning och spridning av vissa dokument. En viss optimistisk förväntan och tro på att internationellt nätsamarbete kan vara nyttigt skyntade trots mycken kritik.

Heribert Picht från Handelshögskolan i Köpenhamn presenterade det nordiska samarbetet i Nordterm som ett exempel på nätsamarbete som kanske skulle kunna tillämpas också i TermNet.

Någon slutgiltig rekommendation för det framtida TermNet kunde deltagarna inte enas kring. Infoterms Advisory Board skall träffas tidigt hösten 1985 och skall då beakta de synpunkter som fördes fram och presentera ett förslag inför en TermNet Assembly som kanske kan hållas våren 1986.

First International Workshop on Terminology Documentation

I anslutning till First TermNet Assembly hölls den 19 april First International Workshop on Terminology Documentation. TNC representerades av Magdalena Gram.

Flera anföranden beskrev verksamheten vid olika terminologiska dokumentationscentraler. Paule de Grace från Documentation Directorate, Translation Bureau, Ottawa informerade om ClearTerm, en clearing-central för terminologisk information och dokumentation. ClearTerm hämtar sina resurser dels från Documentation Directorate, dels från aktiva medlemmar inom TermNet. Organisationen är under uppbyggnad och för TNC finns det skäl att både bevaka och bidra till den fortsatta utvecklingen.

Hur ett sådant bidrag kan realiserats kunde Alan Hopkinson från British Library åtminstone ge en aning om genom den information han förmedlade i sitt anförande kallat Utbytesformat för terminologisk dokumentation. Terminologiska dokumentationscentraler i olika länder som planerar att utbyta bibliografiska data via datornätet bör utnyttja ett internationellt utbytesformat. Hopkinson rekommenderade CCF (The Common Communication Format), utvecklat av en arbetsgrupp inom Unesco.

Kurt Hans Hodik från Fédération Internationale de Producteurs des Phonogrammes et des Videogrammes (IFPI) behandlade den uppenbarligen brännbara frågan "upphovsrätten och databankerna". Det rör sig om ett komplicerat problem som är delvis beroende av varje lands lagstiftning. Faktum är att merparten av innehållet i en databas inte är skyddad av upphovsrätten. Hodiks generella vädjan till rättsinnehavaren löd: Upphovsrätten bör inte hindra utan främja de vetenskapliga framstegen.

Anna-Lena Bucher och Magdalena Gram

En engelskspråkig handbok om terminologiarbete

Felber, Helmut: Terminology Manual. Paris 1984: Unesco & Infoterm. A4, 426 s.

En handbok i terminologi på engelska har saknats länge. På tyska finns t.ex. E Wüsters Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie (1979). På franska finns sedan flera år R Dubucs Manuel pratique de terminologie (1979) och G Rondeaus Introduction à la terminologie (1981, 2:a uppl 1984). Nu har emellertid Helmut Felber, lärjunge till Wüster och mångårigt verksam inom ISO, Österreichisches Normungsinstitut och Infoterm, utarbetat en engelskspråkig introduktion till ämnet.

Infoterm har under de senaste åren intensifierat sitt arbete med att – inom ramen för programmet TermNet (se också s. 6) – hjälpa organisationer och enskilda att tillämpa terminologiska principer och metoder i deras arbete. För att TermNet skall kunna utvecklas enligt planerna behöver användarna utbildas i terminologi, och det är mot den bakgrunden man skall se utgivandet av Felbers bok.

Boken är indelad i sju delar, som här kort skall kommenteras i tur och ordning.

Del 1 behandlar terminologin som vetenskap och terminologiarbete i allmänhet. Här ges också en utförlig översikt över det terminologiska arbete som bedrivs på olika håll i världen, dels på det nationella planet, dels inom ramen för olika internationella organisationer som ISO, IEC, Unesco och Infoterm.

I del 2 går Felber in på att presentera en allmän terminologisk teori, som till övervägande delen bygger på Wüsters uppfattning om begrepp och begreppsrelationer. Det är inte alls säkert att terminologer världen över numera är beredda att godta Wüsters system, som av många anses alltför förenklat.

"Terminological principles and methods" är titeln på del 3. Här behandlas dels begrepp och deras egenskaper, dels olika typer av relationer mellan begrepp. Olika slag av begreppssystem beskrivs utförligt, och författaren ägnar speciell uppmärksamhet åt den svåra uppgiften att harmonisera olika språks begreppssystem: olika kulturer delar ju in världen på olika sätt. Efter att därefter ha gått igenom olika sätt att beskriva begreppen (definitions-skrivning) går Felber över till den andra sidan av saken, nämligen begreppens språkliga representation, alltså termerna. En redogörelse för hur termer är uppbyggda respektive bildas, hur termer kan lånas mellan olika språk samt hur termer och begrepp kombineras med varandra avslutar del 3.

Del 4 har kallats "Methods of terminography". Här beskrivs utarbetandet av terminologiska ordlistor, ordböcker och tesaurer, inklusive datorisering av det terminologiska arbetet samt termbanksarbete (däribland TERMDOK).

Del 5 ger råd om hur terminologiprojekt kan planeras och genomföras, med bl.a. följande underrubriker: Beslut som måste fattas innan projektet startas, Användning av källor, Urval av data från källorna, Urval och klassifikation av begrepp, Definitionsskrivning, Termval, Bearbetning av data.

Den sjätte avdelningen ägnas åt dokumentation av terminologiska data, med rikhaltiga exempel i sexton bilagor (38 sidor).

Avsnitt 7, slutligen, utgörs av en systematisk bibliografi omfattande drygt 300 titlar.

Felbers handbok är en fyndgruva för alla som arbetar med terminologi, inte minst tack vare den rikliga exemplifieringen och de många nyttiga referenserna, både i de enskilda kapitlen och i bibliografin. Den kan verkligen rekommenderas till inköp, men den som beställer "boken" måste vara beredd på att bli besviken på en punkt: utgivaren har inte tagit sitt ansvar utan har låtit det fysiska resultatet av författarens enorma arbetsinsats få formen av en maskinskriven lunta vars klammerhäftning faller sönder så snart man öppnar den. Med tanke på att det gäller ett grundläggande arbete på ett så viktigt område hade man verkligen väntat sig en prydligt satt, tryckt och bunden volym i stället för ett svårhanterligt lösbladssystem.

Bo Svensén

En svensk standard om terminologiarbete

En svensk standard med titeln "Terminologins grunder – Utformning av ordlistor" (SS 01 11 16) kommer till hösten.

Standarden innehåller regler för definitionsskrivning och för redigering av terminologiska ordlistor. Den är också delvis tillämplig på ordförklaringar som förekommer insprängda i texter av annat slag. Det ligger i sakens natur att de teoretiska aspekterna av ämnet har fått träda tillbaka för de rent praktiska: det är knappast möjligt att standardisera ett teoretiskt resonemang, och de tilltänkta användargrupperna består av icke-terminologer vilkas behov är av rent praktisk natur.

Efter två inledande, i en standard obligatoriska avsnitt av formell natur följer det trots allt nödvändiga (men minimala) teoretiska resonemanget i avsnitt 3. Här behandlas relationerna mellan det språkliga tecknets tre sidor:

- a) uttryckssidan (formen), dvs. termen
- b) innehållssidan, dvs. betydelsen
- c) funktionen, dvs. ordklassstillhörighet m.m.

Avsnitt 3 avslutas med en kort presentation av olika typer av definitioner.

Dokumentets praktiska syfte avspeglas i att framställningen därefter följer den normala dispositionen hos en termpost i en vanlig terminologisk ordlista.

Avsnitt 4 behandlar därför uppslagsorden (termerna) och deras presentation. Här ges regler för vilken grammatisk form av en term som skall användas som uppslagsord, för skrivsätt och typografi, för angivande av uttal, böjning och ordklassstillhörighet. En i standardiserings-sammanhang viktig aspekt behandlas också, nämligen hur synonymymer till en given term skall presenteras. Synonymer har här nämligen olika status: det finns dels helt accepterade synonymymer, dels sådana som man inte helhjärtat vill rekommendera, dels också sådana som man direkt vill avråda från.

Definitionernas utformning är ämnet för avsnitt 5. Huvudtesen är att definitionen så vitt möjligt skall utformas så att den i löpande text skulle kunna utbytas mot termen, både formellt och innehållsligt. Det betyder att definitionens huvudord skall höra till samma ordklass som termen och att definitionen skall betyda detsamma som termen. Genom ett utbytesprov, som består i att termen i ett textexempel byts ut mot definitionen, kan man oftast försäkra sig om att sådan symmetri råder.

Andra grundläggande regler för definitionsskrivning som tas upp är:

att man måste ta hänsyn till att definitioner kan ha begränsad giltighet: en definition kan avse enbart språkbruket inom ett visst fackområde eller i ett visst dokument

att definitioner av samhörande begrepp skall samordnas så att de tydligt avgränsar begreppen i förhållande till varandra

att definitionerna skall göras så klara och enkla som möjligt och anpassas till läsarens ämnesmässiga och språkliga kvalifikationer.

Det sjätte avsnittet ger anvisningar för utformningen av de kommentarer och tillägg som egentligen inte hör till definitionerna men som ibland behöver ges för att underlätta läsarens tolkning och användning av de språkliga upplysningarna eller för att leda honom till kompletterande information. Speciell uppmärksamhet ägnas åt sättet att hänvisa till andra termer inom samma ordlista.

I en terminologisk ordlista kompletteras ofta termerna med ekvivalenter på främmande språk, och avsnitt 7 i standarden ägnas åt denna aspekt. Många termer har exakta motsvarigheter på andra språk, medan andra termer är kulturberoende och saknar självklara motsvarigheter. Man bör därför kontrollera den begreppsmässiga överensstämmelsen genom att rådfråga fackmän som har det främmande språket som modersmål. Liksom för de svenska termerna ges här anvisningar för skrivsätt och typografi samt regler för hur grammatisk information skall ges.

Avsnitt 8 sammanfattar termpostens struktur, dvs. i vilken ordning man bör presentera de olika typer av information som kan förekomma samt hur termpostens layout bör utformas.

I avsnitt 9 diskuteras själva ordlistans struktur, alltså i vilken ordning termposterna skall presenteras, systematiskt eller alfabetiskt. Några grundläggande regler för alfabetisk sortering ges också.

Om man i en större ordlista bestämt sig för att ordna termposterna systematiskt, blir det ofrånkomligt att komplettera listan med ett svenskt alfabetiskt register. Givetvis måste också en ordlista med termekvivalenter på främmande språk förses med register över dessa. Avsnitt 10 ger anvisningar för utformning av sådana register.

Standardförslaget gick på remiss till olika intressentgrupper under sommaren 1984, varefter det under hösten och vintern reviderades på grundval av inkomna remissvar. Det kommer nu närmast att behandlas av SIS tekniska nämnd med sikte på att standarden skall träda i kraft under hösten.

Standardförslaget har utarbetats inom SIS, där det finns en huvudkommitté kallad "Allmänna grunder och tvärför teknik" (HK 32) och under denna en teknisk kommitté med namnet "Terminologins grunder" (TK 8). Huvuduppgifterna för HK 32/TK 8 är dels att bevaka och handlägga övergripande terminologifrågor inom den svenska standardiseringsverksamheten, dels att vara kanal för det svenska deltagandet i ISOs tekniska kommitté nummer 37, Terminology (Principles and Co-ordination). Sekretariatet för SIS HK 32/TK 8 handhas av TNC, varvid Ove Oskarsson är teknisk sekreterare och undertecknad fungerar som kommitténs ordförande. I kommittén finns representanter för standardiseringsorganen, universiteten samt ordboksutgivare.

Den som efterlyser en fylligare framställning på svenska av terminologins teori och metoder kan med tillförsikt avvakta den handbok i terminologi och lexikografi, som just nu är under utarbetande vid TNC och som beräknas utkomma under 1986.

Bo Svensén

Hur lång tid tar det att göra en term-post

och vilken tid borde det ta?

I samband med att TNC mer och mer går över till att direktfinansiera ordlisteprojekt möts vi av frågan: "Skall det behöva ta så lång tid att skriva ihop en ordlista?" Upp till 15 minuter per term och definition tycker många låter rimligt, medan det dubbla luktar ineffektivitet. Arbetstiden för en ordlista som omfattar 2 500 termposter skall i vart fall inte överstiga 1 200 timmar för att vara acceptabel för dessa bedömare. För oss som arbetar med en sådan ordlista kan däremot resultatet efter 1 200 arbetstimmar kanske kännas högst otillfredsställande.

Tidigare har vi täckt en större del av våra kostnader för ordlisteframställningen via en s.k. basfinansiering från statliga forskningsråd. Vi har då inom en totalram haft valfrihet att koncentrera våra krafter på de projekt som vi bedömt vara mest brådskande. Huvudsaken har inte varit att hålla sig inom en på förhand bestämd kostnadsram utan att ta fram en bra produkt inom en rimlig tid. Därför har vi inte heller i varje enskilt projekt i detalj analyserat tidåtgången. Om man inte analyserat ett tillräckligt stort antal projekt, är det svårt att veta vad som är en rimlig, genomsnittlig tidåtgång. Kanske är den eventuella insinuationen om ineffektivitet eller åtminstone överkvalitet berättigad?

Som ett första steg i denna självvranssakan har vi sammanställt och analyserat ordlisteprojekt från de senaste tio åren. Resultatet presenterades på det öppna hus som hölls på TNC den 25 april före årets representantmöte.

Det är meningslöst att jämföra olika ordlisteprojekt sinsemellan. Tidredovisningen kan vara mer eller mindre fullständig och förutsättningarna skiftar mycket från ordlista till ordlista. Däremot ger medelvärdet för tidåtgången för ett tillräckligt antal projekt en fingervisning om vilken tid som krävs för framställning av en TNC-term-post. Likaså kan man se ytterlighetsvärdena som det för dagen optimala arbetsresultatet respektive resultatet när flera olyckliga omständigheter samverkar.

Medelvärdet för nio ordlistor låg enligt vår undersökning på 2 timmar och 15 minuter per term. I den tiden inräknas insamlingen av material, administrationen och utredningsarbetet inom TNC-kansliet, inklusive eventuell utredningsmans arbete. (Arbetets uppdelning beskrivs närmare i faktaruta.) Ytterlighetsvärdena låg på 40-50 minuter respektive 4-5 timmar.

Till terminologiarbetet måste också räknas ämnesexperternas arbete inom den TNC- eller SIS- kommitté som oftast ingår i projektet, liksom översättning till andra språk. För en bedömning av tidåtgången för det totala terminologiarbetet saknas dock tillräckligt underlag. Bara i ett fall har en uppskattning gjorts och den stannade vid 6-8 timmar. Även om man inte kan dra några slutsatser av enstaka siffrvärden som dessa, är just den tiduppgiften intressant för oss på TNC. Ordlistearbetet i fråga är nämligen utfört nästan helt utanför TNC och därför ett belägg för att ett fullgott resultat ibland

förutsätter flera timmars arbetsinsats per termpost även om det utförs utanför TNC. Rimligen borde vi behöva mindre tid än andra för att uppnå samma resultat.

Genom att skära ned tidåtgången per termpost uppnår man inte nödvändigtvis en effektivisering av arbetet. En naturlig konsekvens blir att det samordningsarbete som normalt görs på TNC skjuts på framtiden, eftersom bristen på samordning inte syns omedelbart. Desto besvärligare blir det när man i efterhand skall åstadkomma den samordning som egentligen hade behövts hela tiden. Ett belysande exempel kan hämtas ur ASTMs (American Society for Testing and Materials) sammanställning av definitioner som använts i ASTMs egna standarder. Formvaran SHEET 'plåt' har där definierats på elva olika sätt. Som exempel på vad som kan hända när samordningen brister redovisar jag tre av dem:

sheet – a rolled flat product whose width is greater than 6 in. with a thickness of 0.002 to 0.050 in. **B 476, B-4**

sheet – a rolled product rectangular in cross section and form, of thickness of 0.006 in. (0.15 mm) through 0.249 in. (less than 6.35 mm), with sheared, slit, or sawed edges. **B 209, B-7**

sheet – material under 3/16 in. in thickness and 24 in. and over in width. **B 590, B-2; A 480, A-1**

FAKTA

Arbetsmoment vid framställning av ordlistemanus:

1. **Förstudie**
inbegriper bl.a. att avgränsa ämnesområde, söka litteratur, att skaffa fram pengar och engagera ämnessakkunniga
2. **Inventering av termer**
arbetsmomentet ger förutom belägg för språkbruket också underlag för definitionsskrivning m.m.
3. **Strukturering av termer**
innebär bl.a. begreppsanalys
4. **Utarbetande av terminologin**
inbegriper bl.a. val av termer, definitionsskrivning och översättning
5. **Remittering**
innebär utskick av en preliminär version till en vidkrets av sakkunniga
6. **Slutbearbetning av terminologin**
synpunkter från remissinstanserna inarbetas
7. **Framställning av register**
8. **Förberedelser för tryckning**
inbegriper bl.a. utarbetande av förord o.d., underlag till omslag och eventuella figurer samt påförande av styrkoder för fotosättning

Punkterna 2-6 innefattar fortlöpande kontakter med en arbetsgrupp bestående av ämnessakkunniga.

Alla definitionerna syftar på en enskild produkt men inte på det generella begrepp som SHEET står för. En generell definition skulle ha krävt avsevärt längre tid men knappast mer än den sammanlagda tidåtgången för att åstadkomma de elva definitionerna.

Med detta vill jag inte ha sagt att alla som förklarar termers betydelseinnehåll måste eftersträva heltäckande och generellt användbara definitioner. Poängen är snarare att det tar längre tid att definiera ett begrepp än vad man vid första påseende kan tro, om man vill skapa en definition som i fortsättningen kan accepteras av alla eller nästan alla.

Kjell Westerberg

Notiser

Ny ordlista

TNC 78/SMS hb 508 Verkstadsteknisk ordlista, del 1, Skärande bearbetning

Det har länge funnits ett behov av en samlad och aktuell terminologi inom verkstadsteknisk tillverkning. Den första delen av Verkstadsteknisk ordlista kommer att distribueras i augusti. Den behandlar skärande bearbetning i metall och är den första i en serie som beräknas täcka större delen av verkstadsteknisk tillverkning.

Ordlistan är en sampublication från Sveriges Mekanstandardisering och TNC och innehåller ca 1 900 termer. Flertalet termer är översatta till engelska, franska, tyska och danska och de förklaras med definitioner eller figurer.

Ordlistan bygger till stor del på internationella och nationella standarder, både terminologi- och produktstandarder, men även på vedertagna begrepp inom verkstadsindustrin.

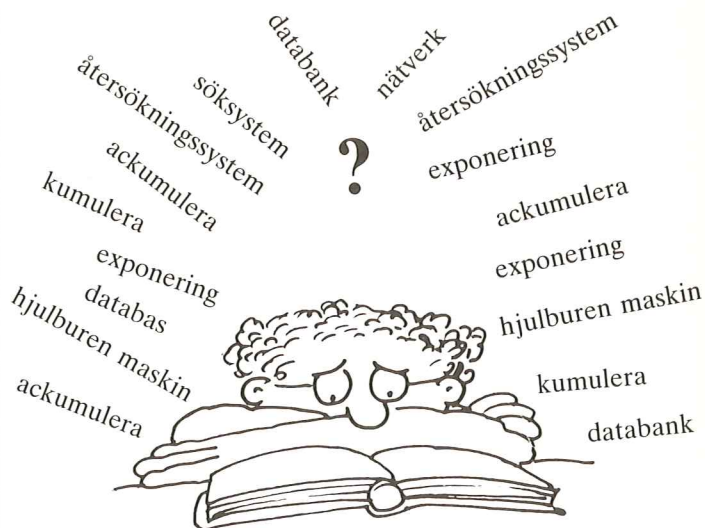
Arbetet med Verkstadsteknisk ordlista påbörjades i maj 1982.

Ordlistan ersätter den 1948 utkomna TNC 16.

Priset för ordlistan är ca 325 kronor och den kan beställas från SIS, Box 3295, 103 66 Stockholm, tfn 08-23 04 00.

Från TNCs bibliotek

Nyförvärv i urval 1985:1 har kommit. Nya abonnenter på listan kan höra av sig till TNCs bibliotek.

Termfrågor i urval

Telefonfrågorna till TNC har under de senaste månaderna ökat avsevärt, vilket också avspeglas i det här numrets urval. De svar som här framförs är resultatet av en s.k. punktundersökning som vi har gjort på kansliet. Svaret är inte alltid slutgiltigt, utan ett syfte med publiceringen i TNC-Aktuellt är att få in synpunkter från läsarna.

Vi inleder med att reda ut några termer som har anknytning till databaser, något som flera har frågat oss om. Därefter kommer några andra datatekniska frågor och sist en lite blandad kompot.

?

FRÅGA: Det talas om *referensdatabaser*, *hänvisningsdatabaser*, *faktadatabaser*, *databanker*, *fulltextdatabaser*, *numeriska databaser*, *termbanker*. Jag har stött på andra begrepp med efterleden *-databank* eller *-databas*. Kan TNC reda ut begreppen och ge engelska motsvarigheter?

SVAR: **Dataordboken** (TNC 82) definierar *databank*, *databas* och *databibliotek* så här:

databas

mängd av data som består av åtminstone en fil och som är tillräcklig för ett visst ändamål eller för ett visst databehandlingssystem

databank

samling av databibliotek

databibliotek

samling av samhörande filer

De här definitionerna tar fasta på den teknik som ligger till grund för databehandlingen. Man kan tänka sig andra, som är mer klagörande för den som vill återvinna information.

Termen *databank* används ibland synonymt med *databas* och får ibland en egen definition. Inom IR-området (IR = Information Retrieval) används termen *databank* ofta parallellt med *faktadatabas* och då för att särskilja denna kategori från *referensdatabaser*. *Referensdatabaser* hänvisar till en annan källa, *faktadatabaser* innehåller ursprungligt källmaterial.

Bibliografiska databaser och *hänvisningsdatabaser* är två typer av *referensdatabaser*. Den förra typen innehåller referenser till tryckt litteratur, den senare hänvisar till icke publicerad information.

Bibliografiska databaser dominerar inom naturvetenskap och teknik, *faktadatabaser* är vanligast inom områdena näringsliv och ekonomi.

Fulltextdatabaser, *numeriska databaser* och *termbank*er tillhör alla kategorin *faktadatabaser*. *Termbank* är en förkortning av *terminologisk databank*.

Det går inte vattentäta skott mellan de olika typerna av databaser. Övergångarna dem emellan är mjuka. De benämningar som kommit i bruk är inte alltid så lyckade eller "genomsynliga". Orienteringen varierar: en del benämningar tar fasta på databasens struktur, andra på innehåll, användningsområde eller målgrupp. Förmedlarna – bibliotekarier, dokumentalister och informatiker – som professionellt ägnar sig åt att samla, lagra, sprida och återvinna information bör kunna skilja agnarna från vetet och verka för ett språkbruk som gagnar saken på sikt.

Ordlistan nedan bygger i stor utsträckning på det förslag till klassificering som ges i **Directory of Online Databases** (Quadra Associates 1984).

referensdatabas

databas som hänvisar eller leder användaren till en annan källa (t.ex. ett dokument, en organisation eller individ) som ger kompletterande information eller fullständig text
E reference database

bibliografisk databas

referensdatabas som innehåller hänvisningar, ibland med referat (abstracts), till tryckt litteratur (t.ex. tidskriftsartiklar, rapporter, patent, avhandlingar, konferenshandlingar och böcker)
E bibliographic database

hänvisningsdatabas

referensdatabas som innehåller hänvisningar, ibland med referat eller sammanfattning (summary), till information som ofta uppdateras, t. ex. information om pågående projekt, aktuella adressen, ämnesexperter o. d.
Hänvisningsdatabaser hänvisar i allmänhet till organisationer, individer, audiovisuellt material eller andra, icke tryckta medier för ytterligare information
E referral database

faktadatabas

databas som innehåller primärdata, den ursprungliga källans fullständiga text eller material som behandlats speciellt för elektronisk överföring
E source database

numerisk databas

faktadatabas som innehåller numeriska data eller statistiskt behandlade uppgifter i original, ibland båda typerna av information
E numeric database

fulltextdatabas

faktadatabas som innehåller ett dokument fullständiga text, t.ex. en tidskriftsartikel, en specifikation, ett domslut eller ett cirkulär
E full text database

?

FRÅGA: Vad bör man säga, *söksystem* eller *återsökningssystem*? Det handlar om att söka uppgifter i en databas.

SVAR: Termen *söka* definieras i **TNC 82 Dataordboken**:

söka

undersöka en datamängd i avsikt att finna element i mängden med viss given egenskap

Termen *söksystem* är i analogi härmed att föredra.

?

FRÅGA: Kan man snäva in eller definiera begreppet *databranschen*? Man säger ju t.ex. "företag verksamma i databranschen". Snart är väl alla företag och organisationer verksamma i databranschen eftersom det finns datorer på snart sagt alla företag?

SVAR: Det kan vara svårt och kanske heller inte nödvändigt att göra en fullständig giltig definition av *databranschen*. En viktig distinktion kan man ändå göra och det är att räkna till *databranschen* sådana företag som producerar varor och tjänster för datorer. Användarna däremot, t.ex. banker, försäkringskassor, TNC, kan knappast sägas höra dit.

?

FRÅGA: Vilken är skillnaden mellan *nätverk* och *nät* i samband med databehandling?

SVAR: *Nätverk* innehåller onödigt fyra extra bokstäver. Säg hellre *nät*!

?

FRÅGA: Vilken är skillnaden mellan *kumulera* och *ackumulera*?

SVAR: Båda orden kommer av latinets *cumulare* som betyder 'sammanföra, slå ihop, hopa'. *Kumulera* tycks förekomma i ekonomiska, matematiska, medicinska och juridiska sammanhang; man säger t.ex. *kumulera* om läkemedel. I tekniska sammanhang kan man se både *ackumulera* och *kumulera*; man säger t.ex. *ackumulerad dos*, *ackumulator* och *kumulativt klyvningsutbyte*, *kumulera* *fördelningsfunktion*. (I det första fallet har använts adjektivet till *kumulera*, *kumulativ*, i det andra används verbets participform adjektiviskt).

?

FRÅGA: Vad bör man säga: *monomodfiber* eller *single-modfiber*?

SVAR: Båda formerna tycks förekomma men TNC vill gärna rekommendera **singelmodfiber** (observera med stavningen **-el-**). Anledningen är att man uteslutande använder *multimodfiber* (inte *poly-*). *Singel-* och *multi-* (latin) respektive *mono-* och *poly-* (grekiska) utgör de gängse motsatsparen, och det är lämpligt att vara konsekvent i fråga om närbesläktade termer.

?

FRÅGA: Betyder *prova* och *pröva* detsamma?

SVAR: De två orden är bildade till *prov* och betyder 'underkasta prov', 'anställa prov med' o.d.

I tekniska sammanhang är **prova**, **provning** mycket vanligt, såsom följande rad av exempel på sammansatta ord med *-provning* som efterled visar: *laboratorie-, fält-, miljö-, drag-, tryck-, hårdhets-, pappersprovning*.

I andra fall, kanske särskilt när ett *prov* avser människor och mänskliga egenskaper, tycks däremot **pröva**, **prövning** vara vanligare: *anlags-, behovs-, hinders-, inträdes-, svetsar-, självprovning*.

?

FRÅGA: Skall man skriva *exponeringstid* eller *expositionstid*?

SVAR: I vissa sammanhang gör TNC och SIS skillnad mellan termerna *exponering*, som står för *processen*, och *exposition*, som står för *mängden*. **Exponeringstid** är den bästa termen för den tid någon eller något utsätts för inverkan av t.ex. buller eller strålning.

Åtskillnaden mellan *exponering* och *exposition*, som fungerar väl inom t.ex. kärnenergi och bergteknik, har visat sig vara svår att upprätthålla inom bredare (och mindre specialiserade) områden. I **Arbetsmiljöordlista** används termen **exponeringsdos** i stället för *exposition*.

?

FRÅGA: Kan en *hjulburen maskin*, som är en slags överterm till alla typer av lastare, grävare och andra maskiner på hjul ha kortformen *hjulmaskin* i analogi med t.ex. *hullastare* (hjulburen lastmaskin) och *hjulgrävare* (hjulburen grävmaskin).

SVAR: Både *hjulmaskin* och *hjulburen maskin* är fullt möjliga termer för maskiner som går på hjul, till skillnad från sådana som går på band eller räls.

För termen *hjulmaskin* talar särskilt dess hanterlighet; den är kortare än den konkurrerande termen, och det går att bilda sammansättningar till den: *hjulmaskinsleverantör* (däremot inte *hjulburen maskinleverantör*, vilket skulle vara någonting annat). Ordet faller dessutom in i ett mönster: *hjultraktor*, *hjulgrävare*.

Ändå vill TNC rekommendera **hjulburen maskin** som första val. Denna term säger mer än sin konkurrent; *hjulmaskin* skulle kunna tolkas också som "maskin som gör hjul"; jämför *verktygsmaskin*. Ett annat och viktigare skäl är att **hjulburen maskin** är en term som är etablerad hos fackfolk.

?

FRÅGA: Vad är skillnaden mellan *rör* och *slang*? Går gränsen mellan armerade och oarmerade produkter?

SVAR: TNC har tidigare, bl.a. i TNC-Aktuellt 1985:1, föreslagit att *rör* definieras som 'långsträckt, ihåligt föremål med (tämligen) konstant tvärsnitt, som i regel begränsas av två parallella, slutna konturer, oftast runda'. *Slang* kan definieras som 'böjligt rör av t.ex. gummi, textilmaterial'. Armerade produkter kan vara både styva och böjliga, detsamma gäller för oarmerade produkter. Det är alltså inte den eventuella armeringen som avgör om ett *rör* kan kallas *slang* utan mer materialets böjlighet.

?

FRÅGA: Vad kan man med ett gemensamt ord kalla den *riktning* i vilken t.ex. skruvgångor, svarvspån och fjädrar "snurrar"? För gångor heter det *vänster-* eller *höger-gängad*, för fjädrar *vänster-* eller *höger-lindad*.

SVAR: Det sökta ordet skulle kunna vara **vidningsriktning** eller, tillsammans med den nödvändiga uppgiften om iakttagelseriktning, **vidning medurs - moturs**.

?

FRÅGA: Vad bör man kalla den del på en bearbetningsmaskin som fungerar så att in till delen går elektriska signaler som talar om hur arbetsstycket ser ut, ut från delen går signaler som talar om för maskinen vad den bör göra med arbetsstycket? Nu kallas sådana maskindelar omväxlande för *enhet* och *modul*.

SVAR: *Enhet* är den vanligaste benämningen för maskindelar i allmänhet. I svensk standard för styrning och reglering, **SS 401 06 01**, finns t.ex. termen *funktionsenhet* definierad som en typ av *byggenhet*. I **Dataordboken, TNC 82**, finns *styrenhet* definierad som "i *centralenhet* ingående del som läser instruktioner; tolkar dessa och därefter avger erforderliga signaler till aritmetik- och logikenhet och till annan *enhet*". Med *modul* avses vanligen väl avgränsade, ofta lätt utbytbara, enheter (t.ex. inom datateknik), eller enheter med standardiserade mått (t.ex. inom byggteknik). Den lämpligaste benämningen för den här beskrivna maskindelen verkar vara **enhet**.

I redaktionen:

Berit Björk
Anna-Lena Bucher
Magdalena Gram

Prenumeration:

Gunnel Johansson

TNC-Aktuellt utkommer med 4 nr per år och kostar 75 kr.
Eftertryck tillåts om källan anges.
